

ԿԱՐԾԻՔ
ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԸՆԴԴԻՄԱԽՈՍԻ

**ԴԱՎԻԹ ԶԱՎԵՆԻ ՄԱՐԿՈՍՅԱՆԻ «ՇՐՋԱՆԱԶԵՎ ԲԻԶՆԵՍ ՄՈԴԵԼՆԵՐԻ
ՆԵՐԴՐՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍՆՆԴԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ» ԹԵՄԱՅՈՎ ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ՝ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎԱԾ Ը.00.02 – «ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ, ՆՐԱ ՈԼՈՐՏՆԵՐԻ
ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ» ՄԱՍՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՄԲ
ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՀԱՅՑՄԱՆ ՀԱՄԱՐ**

Ատենախոսության թեմայի արդիականությունը

Ներկայումս համաշխարհային տնտեսության մեջ գերիշխում է գծային կամ ավանդական բիզնես մոդելը, որը բնութագրվում է մի շարք թերություններով: Այն նպաստում է ռեսուրսների արագ սպառմանը՝ պայմանավորված հումքի շարունակական արդյունահանման և ոչ կայուն օգտագործման օրինաչափությամբ: Մյուս կողմից չվերականգնվող ռեսուրսների սակավությունը հանգեցնում է դրանց ձեռքբերման բարձր գնին, հետևաբար՝ արտադրական ծախսերի աճին: Գծային տնտեսության կարևոր բնութագրիչներից է նաև առանց վերամշակման կամ վերաօգտագործման հեռանկարների մեծ քանակությամբ թափոնների առաջացումը, որը վկայում է այդ մոդելի տնտեսական անարդյունավետության մասին: Բացի այդ, գծային տնտեսությունը հանդիսանում է բնապահպանական ռիսկերի առաջացման պատճառ, քանի որ արտադրական գործընթացները և թափոնների կառավարման ոչ արդյունավետ համակարգերը մեծացնում են աղտոտվածության, ջերմոցային գազերի արտանետումների և կենսաբազմազանության կորստի վտանգները:

Գծային տնտեսության մասին վերոնշյալ դիտարկումները և թերությունները ընդգծում են շրջանաձև տնտեսության սկզբունքներով գործող բիզնես մոդելների անցման անհրաժեշտությունը: Այս համատեքստում շրջանաձև բիզնես մոդելները հնարավորություն են տալիս վերականգնել ռեսուրսները, նվազեցնել թափոնները և ձևավորել էկոլոգիապես կայուն արտադրություն:

Սննդարդյունաբերությունը՝ որպես Հայաստանի Հանրապետության ռազմավարական նշանակություն ունեցող ոլորտ, չպետք է զերծ մնա շրջանաձև տնտեսության ներդրման հնարավորություններից և հեռանկարներից: Սա ոչ միայն կբարելավի ոլորտի արդյունավետությունը և ինովացիոն ներուժը, այլև կնպաստի երկրի տնտեսական աճին ու կայուն զարգացմանը: Շրջանաձև բիզնես մոդելների ներդրումը կարևոր նախադրյալ կհանդիսանա նաև սննդարդյունաբերության մրցունակության բարձրացման առումով և կբարելավի երկրի պարենային անվտանգության մակարդակը:

« սննդարդյունաբերության ոլորտում շրջանաձև բիզնես մոդելների ներդրումը մեծ ներուժ ունի, սակայն դրանց կիրառությունը դեռևս սահմանափակ է՝ տեխնոլոգիական, ֆինանսական և շուկայական խոչընդոտներով պայմանավորված: Դրանք պետք է լուծվեն համակարգված մոտեցմամբ՝ պետական և մասնավոր ոլորտի համախմբված ջանքերի և համագործակցության միջոցով:

Վերջին տարիներին արտասահմանյան գրականության մեջ շրջանաձև բիզնես մոդելներին չափազանց շատ է անդրադարձ կատարվում, մինչդեռ Հայաստանում այս թեմայի վերաբերյալ գիտական ներդրումները դեռևս չափազանց սահմանափակ են: Մյուս կողմից, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ « Կառավարության կողմից որդեգրվել է ագրոպարենային համակարգում կայուն զարգացման ուղին, տվյալ ուղղությամբ գիտական քննարկումները դառնում են խիստ հրատապ՝ առկա մարտահրավերներին հետազոտահեն լուծումներ առաջարկելու համար:

Վերոնշյալ հանգամանքները հաշվի առնելով, անկասկած ներկայացված ատենախոսության թեման արդիական է և հրատապ:

« Ետազոտության նպատակը և խնդիրները

« Ետազոտության նպատակը « սննդարդյունաբերության ոլորտում շրջանաձև բիզնես մոդելների հեռանկարների բացահայտումն ու դրանց ներդրման կառուցակարգերի մշակման ուղիների առաջադրումն է: Նշված նպատակի իրագործման համատեքստում ատենախոսության շրջանակներում առաջադրվել ու լուծվել են հետևյալ խնդիրները՝

➤ Ուսումնասիրել կլիմայական փոփոխությունների ազդեցությունը ագրոպարենային համակարգում և այս համատեքստում գնահատել տնտեսության գծային մոդելի հիմնական ռիսկերն ու թերությունները:

➤ Գրականության համակողմանի ուսումնասիրության հիման վրա հայեցակարգել « շրջանաձև տնտեսություն» և « շրջանաձև բիզնես մոդելներ» հասկացությունները և բացահայտել դրանց գործնական կիրառման հիմնական ուղղությունները սննդարդյունաբերության ոլորտում:

➤ Պանելային տվյալների էկոնոմետրիկ վերլուծությամբ բացահայտել շրջանաձև տնտեսության մոդելի և կայուն զարգացման միջև առկա կապերը, մասնավորապես Եվրոպական միության 27 անդամ պետությունների տվյալների օրինակով:

➤ Բացահայտել ՀՀ-ում շրջանաձև բիզնես մոդելների հիմնական կառուցակարգերը, դրանք խթանող պետական քաղաքականության ուղղությունները, ինչպես նաև միջազգային փորձի վերլուծության հիման վրա գնահատել դրանց արդյունավետությունը:

- Գնահատել ՀՀ սննդարդյունաբերության ոլորտի տնտեսավարող սուբյեկտներում շրջանաձև բիզնես մոդելների կիրառման մակարդակը:
- Կատարել երկրների շրջանաձև տնտեսության խթանման պետական քաղաքականությունների համեմատական վերլուծություն:
- Գնահատել ՀՀ սննդարդյունաբերության ոլորտում միջազգային պրակտիկայում հաջողված շրջանաձև բիզնես մոդելների ներդրման հեռանկարները:
- Բացահայտել սննդարդյունաբերության ոլորտում շրջանաձև բիզնես մոդելների զարգացման և ներդրման բնագավառում առկա խոչընդոտները և մարտահրավերները, գնահատել մարտահրավերների միջև առկա պատճառահետևանքային կապերը և կառուցել մարտահրավերների ազդեցության աստիճանի բրգաձև սխեման՝ Fuzzy-DEMATEL մեթոդով:
- Մշակել ՀՀ սննդարդյունաբերության ոլորտում շրջանաձև բիզնես մոդելների ներդրման կառուցակարգեր:

Ատենախոսության կառուցվածքը և բովանդակությունը

Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, եզրակացություններից, օգտագործված գրականության ցանկից և հավելվածներից:

Ատենախոսության ներածությունում հիմնավորված է թեմայի արդիականությունն ու ձևակերպված խնդիրների կարևորությունը, ներկայացված են հետազոտության նպատակը, տեսական, տեղակատվական և մեթոդական հիմքերը, ուսումնասիրության օբյեկտն ու առարկան, արդյունքների գիտական նորույթն ու գործնական նշանակությունը՝ արված առաջարկություններով:

Ատենախոսության առաջին՝ **«Շրջանաձև բիզնես մոդելների ներդրման տեսական հիմքերը և սկզբունքները համաշխարհային մարտահրավերների պայմաններում»** գլխում, անդրադարձ է կատարվել սննդարդյունաբերության ոլորտի համաշխարհային մարտահրավերներին, ներկայացվել են գծային տնտեսության հիմնական դիսկերը, ինչպես նաև հիմնավորվել է շրջանաձև տնտեսության անցման հրամայականը՝ ներկայացնելով դրա տեսական հիմքերը և սկզբունքները:

Ատենախոսը վերլուծելով սննդարդյունաբերության ոլորտը ոչ միայն կարևորվել է դրա դերն ինչպես համաշխարհային զբաղվածության, այնպես էլ սպառման մեջ՝ ընդգծելով դրա սոցիալ-տնտեսական ազդեցությունը, այլ նաև վեր է հանել խնդիրներ, մասնավորապես՝ բնապահպանական, որոնք առնչվում են սննդային կորուստների և թափոնների, ջերմոցային գազերի արտանետումների, ջրօգտագործման և էներգետիկ ռեսուրսների սպառման մեծ ծավալների հետ:

Աշխատանքում ներկայացվում է գծային տնտեսական մոդելի ազդեցությունը արտադրական սուբյեկտների արդյունավետության ու մրցունակության վրա:

Ատենախոսության երկրորդ՝ «**ՀՀ սննդարդյունաբերության ոլորտի վերլուծությունը և շրջանաձև բիզնես մոդելների ներդրման անհրաժեշտությունը կայուն զարգացման համատեքստում**» գլխում ուսումնասիրվել է ՀՀ սննդարդյունաբերության ոլորտում շրջանաձև տնտեսության ներդրման անհրաժեշտությունը, այնուհետև միջազգային փորձի ուսումնասիրության և էմպիրիկ տվյալների հիման վրա հիմնավորվել է շրջանաձև տնտեսության դրական ազդեցությունը տնտեսական կայուն զարգացման վրա: Այս գլխի հետազոտական հիմնաքարերից է նաև քաղաքականությունների մշակման և ներդրման եվրոպական առաջավոր փորձը:

Ատենախոսի կողմից սննդարդյունաբերության ոլորտում շրջանաձև տնտեսության ներդրման անհրաժեշտությունը գնահատելու համար կատարվել է գործոնային վերլուծություն, որի հիման վրա փորձ է արվել բացահայտել արտադրական ծավալների և բնապահպանական, սոցիալական ու տնտեսական հիմնական ցուցանիշների միջև եղած կապերը: Կոռելյացիոն վերլուծության համար որպես գործոնային հատկանիշ ընտրվել են ՀՀ սննդամթերքի արտադրության ծավալները, իսկ արդյունքային հատկանիշներից են ջերմոցային գազերի արտանետումները, ոչ վտանգավոր և վտանգավոր թափոնների ծավալները, էներգետիկ ռեսուրսների արտադրական սպառումը, աղտոտված կեղտաջրերի ծավալը, շրջակա միջավայրին առնչվող կյանքի որակի ազդեցացված ցուցանիշը, ՀՀ համախառն ներքին արդյունքը և գործազրկության մակարդակը:

Տվյալ գլխում ուսումնասիրվել է ԵՄ շրջանաձև տնտեսության անցման հիմնական քաղաքականությունը և միջոցառումների ծրագրերը, ընդ որում որպես օրինակ ուսումնասիրվել է նաև Հունաստանի փորձը: Այստեղ շատ կարևոր և գնահատելի է հատկապես այն փաստը, որ ուսումնասիրության շրջանակներում ատենախոսի կողմից կատարվել է պրակտիկ հետազոտություն՝ այցելություն կատարելով Հունաստան, որտեղ և **իրականացվել են լայնածավալ գործնական հետազոտություններ:**

Շրջանաձև տնտեսությունը առանցքային դեր է խաղում Եվրոպական միության քաղաքականության համատեքստում: Գնահատելի է հատկապես իրականացված ԵՄ-27 երկրների էմպիրիկ տվյալների վերլուծությունը, որի նպատակն է շրջանաձև տնտեսության և կայուն զարգացման փոխկապվածությունը հիմնավորելը և ազդեցության չափը գնահատելը:

Ատենախոսության երրորդ՝ «**ՀՀ սննդարդյունաբերության ոլորտում շրջանաձև բիզնես մոդելների ներդրման խնդիրները և դրանց լուծման ուղիները**» գլխում ուսումնասիրվել են սննդարդյունաբերության ոլորտի տնտեսավարող սուբյեկտների շրջանում շրջանաձև բիզնես մոդելների վերաբերյալ իրազեկվածության մակարդակը, գոյություն ունեցող գործելակերպերը, ինչպես նաև հիմնական խոչընդոտները և առաջադրվել են դրանց լուծման ուղիներ: Այս գլխում ատենախոսը դեպքերի ուսումնասիրության միջոցով առանձնապես հետազոտել է մրգի ու բանջարեղենի վերամշակման ոլորտը. առանձնակի ուշադրություն է դարձրել

ռեսուրսարդյունավետության, թափոնների կառավարման և շրջանաձև տնտեսության այլ ուղղությունների վրա: Մասնավորապես, կատարված հետազոտությունների շրջանակներում հավաքագրվել է սննդարդյունաբերական հիսունվեց ընկերությունների առաջնային տվյալներ՝ դեմ առ դեմ կամ առցանց հարցազրույցների միջոցով, որոնք վերլուծվել են քանակական կամ որակական եղանակներով:

Գնահատելի է, որ ատենախոսն այս գլխում ուսումնասիրել է նաև կիրառվող գործելակերպերի հաճախականությունը ընտրված կազմակերպությունների շրջանակում:

Ատենախոսության շրջանակներում ուսումնասիրվել են շրջանաձև բիզնես մոդելների ներդրման գլխավոր խոչընդոտները և կիրառվել է մեթոդաբանություն, որի միջոցով կարելի է դասակարգել դրանք՝ ըստ կարևորության և բացահայտել պատճառահետևանքային կապերը:

Հատկանշական է հատկապես այն հանգամանքը, որ ատենախոսության շրջանակում մշակվել և կիրառվել է ոչ պարզորոշ բազմաչափ որոշումների կայացման (Fuzzy Decision-Making Trial and Evaluation Laboratory - DEMATEL) մոդելը, որն օգնում է բարդ համակարգերում իրականացնել գործնային փոխադարձ ազդեցությունների վերլուծություն: Այս մեթոդը կիրառվել է խոչընդոտների ազդեցության ուժգնությունը, ինչպես նաև դրանց մեջ պատճառահետևանքային կապերը բացահայտելու համար: Հետազոտությունն իրականացվել է դեպքերի ուսումնասիրության և փորձագետների գնահատումների հիման վրա:

Աշխատանքի հիմնական գիտական արդյունքները և գիտագործնական նշանակությունը

Հիմք ընդունելով ատենախոսության շրջանակում իրականացված հետազոտության արդյունքները, ներկայացվում են հետևյալ առաջարկությունները, որոնք միկրո, մակրո և մեզո մակարդակներում կխթանեն շրջանաձև բիզնես մոդելների ներդրման հեռանկարները:

- Կրթությունը, որը զուգակցվում է արդյունաբերական փորձի հետ, առանցքային դեր ունի շրջանաձև բիզնես մոդելների խթանման և գործնական կիրառման գործում: Հետևաբար, առաջարկվում է ուսումնական հաստատություններում ներդնել կրթական ծրագրեր, որոնք համապարփակ ձևով անդրադարձ կկատարեն շրջանաձև բիզնես մոդելների տեսական և գործնական կողմերին, ընդգրկելով դրա կառավարումը և ազդեցության գնահատումը շրջակա միջավայրի, բնակչության և տնտեսության վրա: Հայաստանի ազգային ագրարային համալսարանը (ՀԱԱՀ), լինելով Հայաստանի սննդի արդյունաբերության ուղղության գիտակրթական առաջատար կենտրոններից մեկը, ունի անհրաժեշտ ռեսուրսներ նման նախաձեռնություններ իրականացման համար: ՀԱԱՀ-ի ենթակայության տակ գտնվող «Ոսկեհատ» գինեգործության

ուսումնահետազոտական կենտրոնը, գարեջրագործության և թորման ուսումնափորձարարական լաբորատորիան, «Բալահովիտ» ուսումնափորձարարական ֆերման, ինչպես նաև հացի, հրուշակեղենի և մակարոնեղենի արտադրության տեխնոլոգիաները կարևոր նախապայմաններ են հանդիսանում նորարարությունների խթանման համար: Ուսանողների և արդյունաբերության միջև կապն ամրապնդելու նպատակով ՀԱԱՀ-ը կարող է նպատակային փորձուսուցման հնարավորություններ ընձեռել, որի ընթացքում ուսանողները կմասնակցեն արտադրական գործընթացներին՝ նպաստելով ձեռնարկության արդյունավետության բարձրացմանը: Բացի այդ, ՀԱԱՀ-ի լաբորատորիաները բիզնես սուբյեկտների համար կարող են ծառայել որպես հարթակ՝ շրջանաձև գործելակերպերով փորձարկումներ իրականացնելու նպատակով, ինչը կդարձնի համալսարանը արժեշղթայի բարելավման և գիտելիքի փոխանակման կարևորագույն հանգույց:

- Առաջարկվում է խրախուսել կառավարության, մասնավոր հատվածի և միջազգային ներդրողների ու ֆինանսական կազմակերպությունների համագործակցությունը նորարարական շրջանաձև բիզնես գաղափարների ֆինանսավորման համար: Մասնավորապես, պետական ֆինանսավորմամբ արդյունավետ համագործակցություն կարող է ձևավորվել Հայաստանի ազգային ագրարային համալսարանի (ՀԱԱՀ) և Երևանի պետական համալսարանի (ԵՊՀ) միջև՝ նպատակ ունենալով ստեղծել ստարտափների հուսալի ինկուբացիոն կենտրոն, որտեղ կարելի է համադրել ՀԱԱՀ գյուղատնտեսության և սննդի արտադրության ոլորտում ուսումնափորձական կենտրոնների բազան ԵՊՀ հարուստ հետազոտական ենթակառուցվածքներով և բիզնես ինկուբացիայի փորձով: Այժմ մեծ է միջազգային դոնորների հետաքրքրությունը՝ ՀՀ-ում կանաչ ձեռնարկատիրությունը զարգացնելու ուղղությամբ, ինչը հնարավորություն կտա հետագայում համաֆինանսավորել ծրագիրը և ապահովել դրա երկարաժամկետ կայունությունը:
- Անհրաժեշտ է խրախուսել «Հայաստանի Հանրապետությունում ագրոպարենային ոլորտի սարքավորումների լիզինգի աջակցության» ծրագրի շրջանակում կայուն զարգացմանն ուղղված սարքավորումների ձեռքբերումը: Ցանկը անհրաժեշտ է ընդլայնել այնպիսի սարքավորումներով, ինչպիսիք են կոմպոստացման, կենսազազի ստացման կայանները և թափոնների վերամշակման նպատակով մի շարք այլ սարքավորումներ: Բացի այդ, կառավարությունը կարող է իրականացնել վերապատրաստման ծրագրեր, որոնք վարձակալներին հնարավորություն կտան ձեռք բերել գիտելիքներ և հմտություններ՝ շրջական միջավայրի պահպանության սկզբունքները և լավագույն փորձը իրենց գործունեության մեջ կիրառելու համար:

- Միջազգային փորձի հիման վրա առաջարկվում է ստեղծել վիճակագրական կոմիտեում առանձին խումբ, որի գլխավոր գործառույթը կհանդիսանա շրջանաձև տնտեսության վերաբերյալ տվյալների հավաքագրումը: Դա հետագայում հնարավորություն կտա իրականացնել զանազան վերլուծություններ՝ թիրախային և իրական ցուցանիշների համեմատության միջոցով: Ավելին, առաջարկվում է խրախուսել գիտահետազոտական կենտրոններին, որպեսզի իրականացնեն շրջանաձև բիզնես մոդելների հետ կապված խորքային ուսումնասիրություններ՝ կարիքների և բացերի գնահատման միջոցով: Այս համատեքստում ՀՀ Բարձրագույն կրթության և գիտության կոմիտեն ունի առանցքային դեր՝ խրախուսելու շրջանաձև տնտեսության վերաբերյալ հետազոտական աշխատանքների ընդլայնումը
- Թվային տեխնոլոգիաները առանցքային դեր են խաղում ՀՀ սննդարդյունաբերության ոլորտում շրջանաձև բիզնես մոդելների զարգացման գործում: Այս համատեքստում, անհրաժեշտ է խթանել թվային հարթակների ստեղծումը, որոնք կհեշտացնեն մատակարարման շղթայի բոլոր փուլերում տվյալների հավաքագրումը, վերլուծությունը և գործող օղակների միջև համակարգումը: Այս հարթակները կարող են օգտագործել ինչպես արտադրողները, այնպես էլ սպառողները՝ տրամադրելով մանրամասն տեղեկատվություն արտադրանքի ծագման, վերամշակման հնարավորությունների և էկոլոգիական առավելությունների մասին: Բացի այդ, անհրաժեշտ է խթանել թվային նորարարական լուծումների կիրառումը, ինչպիսիք են արհեստական բանականությունը (AI) և մեծ տվյալների (Big Data) վերլուծությունը, որոնք օժանդակում են արտադրական շղթայի բոլոր փուլերի լավարկմանը՝ նվազեցնելով թափոնները և էներգիայի ծախսերը:

Ատենախոսության արդյունքների գործնական նշանակությունը: ՀՀ սննդարդյունաբերության ոլորտում շրջանաձև բիզնես մոդելների ներդրման հեռանկարների ուղղությամբ ատենախոսությունում կատարված համակողմանի ուսումնասիրությունները, վերլուծությունները և ներկայացված առաջարկություններն ունեն կարևոր գիտական և գործնական նշանակություն: Մշակված գործելակերպերի, կառուցակարգերի և ոլորտի խթանման քաղաքականության մշակումն ու իրականացումը կարող է իրապես խթանել շրջանաձև տնտեսության զարգացումը ՀՀ-ում: Հետազոտության արդյունքները կարող են օգտագործվել սննդարդյունաբերության ոլորտում գործող կազմակերպությունների, պետական մարմինների, ինչպես նաև ծրագրերի մշակման և հետազոտությունների իրականացման համատեքստում:

Ատենախոսության հիմնական արդյունքները քննարկվել են Հայաստանի ազգային ագրարային համալսարանի Ագրարային էկոնոմիկայի և Ագրոբիզնեսի կառավարման և քաղաքականության ամբիոնների համատեղ նիստում:

Ատենախոսության հիմնական արդյունքներն արտացոլվել են հեղինակի հրատարակած 5 գիտական հոդվածներում, որոնք տպագրվել են հայրենական և արտասահմանյան գիտական պարբերականներում: Հետազոտության գիտական արդյունքներն ամփոփող երկու զեկույց ներկայացվել են Լայբնիցի անվան անցումային տնտեսությունների գյուղատնտեսական զարգացման ինստիտուտի ամենամյա գիտական համաժողովում (Հալլե, Գերմանիա):

Ընդհանուր առմամբ ատենախոսին հաջողվել է ատենախոսության նպատակին և խնդիրներին համապատասխանող հետազոտություն ներկայացնել: Միաժամանակ աշխատանքում նկատվել են որոշակի թերություններ, որոնք հիմնականում հետևյալն են:

Դիտողություններ ատենախոսության վերաբերյալ

Ատենախոսության ուսումնասիրության արդյունքում, այնուամենայնիվ բացահայտվել են որոշակի թերություններ, որոնցից կարելի է առանձնացնել հետևյալները.

1. **Ատենախոսության առաջին գլխում** մանրամասն ներկայացված են շրջանաձև տնտեսության և բիզնես մոդելների պատմական զարգացումն ու տեսական հիմքերը՝ հիմնվելով հեղինակավոր գիտական աղբյուրների և արդի հետազոտությունների վրա: Այնուամենայնիվ, ատենախոսությունը կշահեր, եթե շրջանաձևության հայեցակարգի առավելություններից բացի ցուցաբերվեր նաև քննադատական մոտեցում՝ հաշվի առնելով շրջանաձև տնտեսության դեռևս ձևավորման փուլում գտնվելու հանգամանքը, կիրառական փորձարկումների սահմանափակվածությունը, ինչպես նաև տարածաշրջանային և ոլորտային առանձնահատկությունները:
2. **Ատենախոսության շրջանակներում հետազոտության թեմայի վերաբերյալ տեսական հիմնադրույթները** հաջողությամբ ներկայացվել է: Սակայն, ցանկալի կլիներ, որպեսզի հետազոտության գործնական ու կիրառական նշանակության հետ կապված դրույթների ու տեսական ընդհանրացումների միջև կապն առավել հիմնավորվեր ու դրանց փոխառնչությունների համատեքստում դիտարկվեր ու ներկայացվեր, ինչն ավելի կմեծացներ ատենախոսության տեսագործնական նշանակությունը: Մասնավորապես, նպատակահարմար կլիներ ընդգծել, թե ինչպես կարող են տեսական դրույթները կարևոր հիմք հանդիսանալ Հայաստանի Հանրապետությունում տվյալ ոլորտի պետական քաղաքականության իրականացման, ինչպես նաև բիզնես ռազմավարությունների մշակման համար:

3. **Մեթոդաբանական ընտրությունը** կարևոր դեր ունի աշխատանքի գիտական արժեքի ձևավորման մեջ: Սակայն, ցանկալի կլիներ, որպեսզի առավել հստակ հիմնավորվեր ատենախոսության շրջանակներում ընտրված մեթոդների կիրառման նպատակահարմարությունը՝ դրանք կապելով առաջադրված խնդիրների լուծման հետ:

Եզրակացություն

Տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար Դավիթ Զավենի Մարկոսյանի կողմից հրապարակային պաշտպանության ներկայացված ատենախոսությունը արդյունք է հեղինակի ինքնուրույն գիտական հետազոտության: Աշխատանքում ստացված արդյունքներն ունեն ինչպես գիտական, այնպես էլ գործնական նշանակություն:

Ատենախոսության սեղմագիրը համապատասխանում է ուսումնասիրության բովանդակությանը և արտացոլում է աշխատանքի կարևորագույն դրույթներն ու արդյունքները, որոնք իրենց արտացոլումն են գտել հեղինակի կողմից հրապարակված 5 գիտական հոդվածներում:

Դավիթ Զավենի Մարկոսյանի «Շրջանաձև բիզնես մոդելների ներդրման հեռանկարները Հայաստանի Հանրապետության սննդարդյունաբերության ոլորտում» թեմայով ատենախոսությունը բավարարում է ՀՀ-ում գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգի 7-րդ կետի և թեկնածուական ատենախոսություններին ներկայացվող ՀՀ ԲՈԿ-ի պահանջներին, իսկ ատենախոսության հեղինակ Դավիթ Զավենի Մարկոսյանն արժանի է տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը՝ Ը.00.02 - «Տնտեսության, նրա ոլորտների տնտեսագիտություն և կառավարում» մասնագիտությամբ:

**Պաշտոնական ընդդիմախոս,
տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ**

Դ. Ա. Հովհաննիսյան

12 դեկտեմբեր 2024 թվականի

**Տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ Դավիթ Ալեքսանի Հովհաննիսյանի
ստորագրության իսկությունը հաստատում եմ.**

**Մրցակցության պաշտպանության հանձնաժողովի
գլխավոր քարտուղար**

Ա. Վահանյան

12 դեկտեմբեր 2024 թվականի